

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»**

КОВАЛЕНКО АРТЕМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.14 (477)(02)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ ПРО ЗБИРАННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Робота виконана в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
дійсний член (академік) НАПрН України
ЖУРАВЕЛЬ Володимир Андрійович.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген Дмитрович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», професор кафедри
інформаційного, господарського та
адміністративного права;

доктор юридичних наук, професор
ВАПНЯРЧУК В'ячеслав Віталійович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, професор кафедри
кримінального процесу;

доктор юридичних наук, професор
ЩЕРБАКОВСЬКИЙ Михайло Григорович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач кафедри
кримінального процесу, криміналістики
та експертології Навчально-наукового
інституту № 5.

Захист відбудеться «16» 02 2026 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.896.01 Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а, ауд. 407.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

Реферат розісланий «2» 02 2026 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сергій ПЕРЕПЕЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Головним завданням вітчизняного кримінального судочинства, відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Реалізується указане завдання, зокрема, шляхом здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Основним же інструментом виконання такого завдання є доказова діяльність уповноважених учасників кримінального судочинства, спрямована на встановлення та доведення існування усіх суттєвих обставин кримінально-релевантної події.

В умовах невинного поступального руху науково-технічного прогресу, змін структури й суттєвих ознак кримінально протиправної діяльності, а також частого оновлення профільного законодавства практичні працівники потребують актуальних рекомендацій щодо оптимізації їх доказової діяльності у кримінальному провадженні. Завдання щодо формулювання таких рекомендацій, розроблення теоретичних засад та удосконалення практичних інструментів доказування покладається на науковців – фахівців у сфері кримінальної юстиції.

Проблеми формування та застосування інструментарію збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному судочинстві традиційно й історично є предметом наукового інтересу вчених процесуалістів та криміналістів. Так, загальні засади сучасної вітчизняної кримінальної процесуальної теорії доказів та доказування були закладені Ю. І. Азаровим, Ю. П. Аленіним, Л. І. Аркушею, В. В. Вапнярчуком, Н. В. Глинською, І. В. Гловюк, В. П. Гмирком, М. С. Городецькою, Ю. М. Грошевим, О. М. Дроздовим, О. В. Капліною, Є. Г. Коваленком, С. О. Ковальчуком, М. В. Костицьким, Г. Р. Крет, С. А. Крушинським, Л. М. Лобойком, Т. О. Лоскутовим, В. Т. Нором, Д. П. Письменним, М. А. Погорецьким, Д. Б. Сергєєвою, Х. Р. Слюсарчук, О. С. Стареньким, С. М. Стахівським, В. М. Тертишником, Г. К. Тетерятник, І. А. Тітком, О. О. Торбасом, Т. Г. Фоміною, Ю. В. Циганюк, О. Г. Шило, М. Є. Шумилом, О. О. Юхном, О. Г. Яновською та іншими вченими. Своєю чергою основні закономірності пізнавальної діяльності в кримінальному судочинстві, а також окремі аспекти застосування техніко-криміналістичних, тактико- й методико-організаційних

криміналістичних засобів доказування були розкриті в роботах В. В. Арешонкова, Л. Ю. Ароцкера, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, П. Д. Біленчука, Т. В. Варфоломеевої, О. П. Ващук, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. О. Гусєвої, В. Г. Дрозд, О. М. Дуфенюк, С. В. Євдокіменко, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. В. Ковальової, В. О. Коновалової, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, І. І. Когутича, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Ю. М. Мирошніченка, О. В. Одерія, І. А. Петрової, І. В. Пирога, В. М. Плетенця, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Е. Б. Сімакової-Єфремян, Г. О. Спіціної, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаківського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та низки інших вітчизняних учених-криміналістів.

Водночас існуючі криміналістичні наукові дослідження щодо особливостей здійснення доказової діяльності в кримінальному судочинстві мають значний сумарний об'єм, розроблювалися на різних етапах розвитку українського суспільства та за різних режимів кримінального процесуального законодавства. Тому існує нагальна потреба в консолідації, методологічному обґрунтуванні та осучасненні накопиченого роками масиву криміналістичних знань у цій галузі шляхом формування теоретичних та праксеологічних основ окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затв. Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 (п. 16); «Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права на 2021–2025 роки», затв. постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 № 12-21 (п. п. 18, 37, 38 розд. 1.15.), «Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки», затв. наказом МВС України від 21.05.2024 № 326 (п. п. 13, 14, 28) та ін. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (протокол № 15 від 29 жовтня 2025 року).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є формування теоретичних та праксеологічних основ окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.*

На досягнення указаної мети було поставлено такі наукові *завдання*:

- прослідкувати генезу вітчизняного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні;
- сформулювати методологічні засади указаної криміналістичної теорії;
- обґрунтувати існування теоретичних положень про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні як окремого криміналістичного вчення та показати його місце в системі наукового знання;
- з'ясувати сутність та охарактеризувати складові доказування за чинної моделі вітчизняного кримінального процесу;
- розкрити природу доказів як засобу доказування та класифікувати їх за криміналістично значущими критеріями, зокрема за джерелом доказової інформації;
- охарактеризувати й класифікувати криміналістичні засоби доказової діяльності, встановити їх місце в системі інструментів кримінального процесуального доказування;
- продемонструвати природу збирання доказів та ідентифікувати основні кримінальні процесуальні й криміналістичні засоби реалізації цієї складової доказування;
- визначити сутність виявлення доказів та окреслити криміналістичні засоби реалізації цієї операції з ними;
- уточнити поняття фіксації доказової інформації, доповнити класифікацію та розкрити зміст її форм з урахуванням поточного стану розвитку науки й техніки;
- з'ясувати сутність дослідження доказів як складової доказування та розмежувати форми цієї діяльності;
- виокремити попереднє дослідження доказів та навести криміналістичні засоби опрацювання кожного різновиду джерел (носіїв) доказової інформації;
- уточнити зміст судового дослідження доказів та їх дослідження у провадженні слідчого судді, показати криміналістичний інструментарій реалізації цієї складової доказування;

- окреслити роль судової експертизи в системі засобів кримінального процесуального доказування і розкрити систему криміналістичних засобів експертного дослідження доказів;

- розкрити зміст використання доказів як операції уповноважених суб'єктів з ними;

- охарактеризувати й дефініювати рішення у кримінальному провадженні, класифікувати такі вольові акти за процесуально й криміналістично значущими критеріями;

- прослідкувати механізм прийняття рішень учасниками кримінального провадження та показати місце доказів (доказової інформації) в його структурі.

Об'єктом дослідження є кримінально протиправна діяльність (поведінка) та її наслідки, що відображаються у джерелах слідової інформації; а також доказова діяльність уповноважених осіб під час виявлення й розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень (справ).

Предмет дослідження – теоретичні та праксеологічні основи криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

Методологія дослідження включає сукупність загальних та спеціальних методів наукового пошуку, заснованих на загальнофілософському діалектичному підході. *Історичний (хронологічний)* метод застосовано для опрацювання генези аналізованого криміналістичного вчення (підрозділ 1.1.). *Формально-юридичний* метод слугував інструментом опрацювання положень чинного вітчизняного законодавства щодо правового режиму доказової діяльності у кримінальному судочинстві (розділ 2, підрозділи 3.1., 4.1., 5.1.). *Формально-логічний* метод використано для з'ясування структури доказування (підрозділ 2.1.) та формування низки класифікаційних побудов: доказів (підрозділ 2.2.), криміналістичних засобів доказування (підрозділ 2.3.), форм фіксації доказової інформації (підрозділ 3.3.), рішень учасників кримінального провадження (підрозділ 5.2.) тощо. Метод опосередкованого *спостереження* використано під час дослідження результатів доказової діяльності уповноважених осіб – процесуальних документів (зокрема ухвал слідчих суддів та вироків судів першої інстанції). За допомогою методу *моделювання* автор побудував ідеальні (уявні) моделі окремих складових доказової діяльності уповноважених суб'єктів у кримінальному судочинстві (розділи 3, 4 та 5). *Порівняльно-правовий* метод дозволив зіставити найкращі зарубіжні та

вітчизняні практики застосування криміналістичних засобів фіксації доказової інформації (підрозділ 3.3.). Метод *прогнозування* допоміг обґрунтовано передбачити майбутній стан практики доказування у кримінальному судочинстві (розділи 3, 4 та 5). Психологічний метод *аналізу продуктів діяльності* застосовано для з'ясування психологічних процесів свідомості уповноважених осіб, які передують ухваленню та реалізації їхніх рішень у кримінальному судочинстві (підрозділ 5.3.). Соціологічні методи *анкетування* та *інтерв'ювання* використані для з'ясування думок фахівців у галузі кримінальної юстиції щодо окремих проблемних питань теорії та практики доказування у кримінальному провадженні. *Статистичний* метод дозволив автору дослідження узагальнити результати анкетування фахівців та опрацювання кількісних показників доказової діяльності учасників провадження слідчого судді (підрозділ 4.3.).

Теоретичним підґрунтям дисертації виступили праці провідних учених у галузях кримінального процесу й криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, судової експертології, кримінального, конституційного, адміністративного права, загальної та юридичної психології, судової медицини, філософії, математичної теорії ігор тощо. *Нормативну базу* дослідження складають положення Конституції України, чинних міжнародно-правових договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, кримінального та кримінального процесуального законодавства України, спеціальних нормативно-правових актів, які регламентують організацію діяльності суб'єктів та учасників доказової діяльності у кримінальному судочинстві й низка інших чинних нормативних положень. *Емпіричну основу* роботи сформовано результатами узагальнення практики Європейського суду з прав людини, Верховного Суду, вироків національних судів першої інстанції у кримінальних справах, 100 ухвал слідчих суддів судів першої інстанції, а також анкетування 272 фахівців у галузі кримінальної юстиції (109 (40,1 %) слідчих, 42 (15,4 %) прокурори, 40 (14,7 %) адвокатів, 37 (13,6 %) суддів, 35 (12,9 %) науковців та 9 (3,3 %) представників інших юридичних професій).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що запропонована робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому на основі сучасних положень загальної теорії кримінального процесу й криміналістики, результатів узагальнення судово-слідчої практики, чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства виконане конкретне й актуальне наукове завдання щодо розроблення теоретичних та праксеологічних основ окремого

криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. За результатами виконання роботи автором сформульовано низку наукових положень і практичних рекомендацій, які спрямовані на вдосконалення практики доказування у кримінальному судочинстві та оновлення чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема:

у перше:

- сформульовано методологічні засади окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні, серед яких виокремлено та обґрунтовано його цільову проблематику, об'єкт, предмет та суб'єктів формування, мету, завдання й функції, методи та підходи до наукового пошуку, юридичне, теоретичне й емпіричне підґрунтя, а також власний понятійно-категорійний апарат;

- визначено сутність криміналістичних засобів доказування як специфічного техніко-криміналістичного, тактико- й методико-організаційного інструментарію, який включає прийоми, способи, методи поводження з доказами та їх джерелами (носіями), спеціальні науково-технічні засоби, а також практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування в доказовій діяльності;

- охарактеризовано 3D-сканування як спосіб новітньої наочно-образної форми фіксації криміналістично значущої інформації, яка дозволяє виготовлювати точні цифрові тривимірні зображення об'єктів, що зберігають відомості про розмірно-просторові характеристики й забарвлення оригіналу;

- обґрунтовано широкий підхід до тлумачення поняття «попереднє дослідження доказів», що включає позасудові неекспертні операції уповноважених суб'єктів із отримання релевантної інформації від джерел (носіїв) доказових відомостей;

- розкрито криміналістичні засоби збирання й дослідження електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення, зокрема тактико-організаційні засади проведення огляду комп'ютерних даних та відповідний цій процесуальній дії техніко-криміналістичний інструментарій;

- запропоновано розуміння експертного дослідження доказів у кримінальному провадженні як процесу отримання суб'єктом доказування відомостей від певного джерела (носія) доказової інформації шляхом ініціювання проведення судової експертизи такого об'єкта та/або ознайомлення з її висновком;

– окреслено місце доказів (доказової інформації) в механізмі прийняття рішень у кримінальному провадженні, де доказові відомості формують уявлення про вихідну ситуацію, впливають на постановку завдань, лягають в основу обґрунтування вольового акту, виступають детермінантою внутрішнього переконання суб'єкта прийняття рішення;

удосконалено:

– наукові погляди щодо генези аналізованого криміналістичного вчення, у межах якої виокремлено п'ять основних етапів його розвитку: (1) донауковий період (до другої половини XIX століття); (2) період становлення науки криміналістики (друга половина XIX століття – 1919/1939 роки); (3) радянський період (1919/1939 – 1991 роки); (4) період здобуття та утвердження Україною незалежності (1991 – 2019 роки); (5) новітній етап (від 2019 року);

– теоретичні положення про природу та складові кримінального процесуального доказування, в структурі якого виокремлено пізнавальну й проєктно-реалізаційну сторони, що були розкриті через операції збирання, дослідження та використання доказів;

– класифікацію доказів за криміналістично значущими критеріями, у межах якої поряд з традиційними речовими та особистісними виокремлено й охарактеризовано електронні (цифрові) докази;

– підходи до розуміння змісту збирання доказів, складовими якого визнано виявлення джерел (носіїв) доказових відомостей та фіксацію отриманої від таких об'єктів інформації;

– класифікацію форм фіксації доказової інформації, у межах якої виокремлено й описано вербальну, наочно-образну, графічну, предметно-образну, натурну та предметну форми;

– розуміння дослідження доказів як процесу ознайомлення суб'єкта з джерелом (носієм) доказової інформації, отримання та з'ясування змісту доказових відомостей, оцінки джерела на предмет допустимості, а отриманих фактичних даних – на предмет належності й достовірності;

– положення щодо системи засобів дослідження доказів у провадженні слідчого судді, яке за аналогією регламентується нормативними положеннями про судовий розгляд та послуговується криміналістичним інструментарієм судового дослідження доказів;

– розуміння використання доказів у кримінальному провадженні як сукупності логічних та інструментальних операцій суб'єкта з обґрунтування доказовою інформацією, прийняття й реалізації рішень;

набули подальшого розвитку:

- уявлення про систему науки криміналістики, у межах загальної теорії якої виокремлено й обґрунтовано окреме криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні;
- теоретичні положення про природу доказів та момент їх формування у кримінальному провадженні, в контексті яких обґрунтовано потребу розмежування досудових та судових доказів;
- уявлення про сутність та систему процесуальних і криміналістичних засобів виявлення джерел (носіїв) доказової інформації, котре здійснюється завдяки поєднанню когнітивних операцій та практичних дій пошукового спрямування;
- теоретична модель судового дослідження доказів, у межах якої охарактеризовано процесуальний режим, методи й криміналістичні засоби опрацювання кожного різновиду процесуальних джерел доказів;
- дефініція поняття «рішення у кримінальному провадженні» та класифікація таких вольових актів за критеріями впливу на процесуальні відносини, масштабу, спрямованості, суб'єктів та моменту прийняття, ступеня регламентації тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, пропозиції та рекомендації автора можуть використовуватись:

- у правозастосуванні – для удосконалення практичної діяльності учасників кримінального процесуального доказування, зокрема слідчих (дізнавачів, детективів), прокурорів, адвокатів, слідчих суддів та суду, судових експертів (*акти впровадження Верховного Суду від 28 січня 2025 року № 383/0/2-25, Харківської обласної прокуратури від 02 червня 2025 року, Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України від 09 червня 2025 року, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз від 22 січня 2025 року*);
- у правотворчій діяльності – під час розробки проєктів законів про внесення змін до положень КПК України в частині інституту доказового права, регламентації проведення слідчих (розшукових) дій, порядку судового дослідження доказів тощо;
- в науковій діяльності – у межах розробки теоретичних положень та практико-орієнтованих рекомендацій щодо застосування криміналістичних засобів доказування у кримінальному провадженні (*акти впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 29 січня 2025 року, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз від 22 січня 2025 року*).

року; довідка про впровадження НДІ ім. І. М. Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» від 28 січня 2025 року);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Криміналістика», а також для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури (акти впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 30 січня 2025 року, Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 06 жовтня 2025 року, ЗВО «Університет Короля Данила» від 21 жовтня 2025 року).

Особистий внесок дисертанта. Основні наукові результати отримані автором самостійно. Авторський внесок дисертанта у публікації, виконані у співавторстві, показано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження оприлюднено під час роботи міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, зокрема: *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* (Київ, 3 лист. 2017 р.); *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми* (Харків, 23 лист. 2018 р.); *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* (Київ, 05 лист. 2019 р., 19 лист. 2020 р., 15 груд. 2021 р., 16 груд. 2022 р., 21 груд. 2023 р.); *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні* (Запоріжжя, 30–31 жовт. 2020 р.); *Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development* (Lublin, Oct. 30–31, 2020); *Актуальні питання розвитку права та законодавства* (Львів, 18–19 груд. 2020 р.); *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* (Харків, 17 черв. 2021 р.); *Причорноморські публічно-правові читання* (Миколаїв, 10–12 вересн. 2021 р.); *Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності* (Харків, 14 груд. 2022 р.); *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* (Київ, 28 квіт. 2023 р.); *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* (Дніпро, 25 трав. 2023 р.); *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах* (Одеса, 31 трав. 2023 р.); *Міграційна безпека: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* (Івано-Франківськ, 27 вересн. 2023 р.); *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* (Одеса, 06 жовт. 2023 р.); *Актуальні питання судової експертизи і*

криміналістики (Харків, 10 лист. 2023 р.); *Вимоги верховенства права і забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності та при здійсненні судочинства* (Івано-Франківськ, 23 лист. 2023 р.); *Використання цифрових технологій в криміналістиці і судовій експертизі* (Харків, 11 груд. 2023 р.); *Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system* (Riga, February 7–8, 2024); *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* (Львів, 22–23 лют. 2024 р.); *Юридичні науки: проблеми та перспективи* (Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р.); *Трансформація завдань криміналістики в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів* (Харків, 28 берез. 2024 р.); *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* (Харків, 17 квіт. 2024 р.); *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі* (Вінниця, 19 квіт. 2024 р., 16 квіт. 2025 р.); *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* (Харків, 17 травн. 2024 р.); *Право на справедливий суд у кримінальному провадженні* (Львів, 24 травн. 2024 р.); *Криміналістика та судова експертиза у ХХІ столітті* (Київ, 30 травн. 2024 р.); *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* (Дніпро, 30 травн. 2024 р.); *Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики* (Одеса, 05 вересн. 2024 р.); *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* (Дніпро, 20 груд. 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 73 наукових працях, серед яких: індивідуальна монографія; 4 статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection; 3 статті у наукових періодичних виданнях країн Європейського Союзу; 30 статей у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 34 тези доповідей на науково-практичних заходах; навчально-методичний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, що містять шістнадцять підрозділів, вступу, п'яти розділів, що містять шістнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 555 сторінок (23,13 друк. арк.), із яких основний текст дисертації становить 411 сторінки (17,13 друк. арк.), список використаних джерел (642 найменування) розміщено на 69 сторінках, а додатки – на 47 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне й практичне значення, наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1. «Концептуальні положення окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні», складається з трьох підрозділів, у яких продемонстровано розвиток наукового знання щодо криміналістичних аспектів забезпечення доказової діяльності в кримінальному судочинстві, висвітлено ключові методологічні положення криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні, а також визначене його місце в системі наукового знання.

У підрозділі 1.1. *«Генеza вітчизняного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні»* простежено розвиток указаної сфери знань в історичному розрізі. Автор демонструє, що накопичення криміналістичних знань про особливості здійснення доказової діяльності в кримінальному судочинстві розпочалося одночасно із формуванням прадавніх судових процедур та продовжилося в умовах неперервного науково-технічного прогресу та розвитку кримінального процесуального права. У межах генези цієї сфери криміналістичних знань виокремлено: 1) донауковий період (до другої половини XIX століття), у межах якого на основі практичного досвіду протопроцедур кримінального судочинства були сформовані перші предтечі криміналістичних знань; 2) період становлення науки криміналістики (друга половина XIX століття – 1919/1939 роки), у ході якого європейськими та вітчизняними вченими було закладено наукові підвалини використання засобів криміналістичної техніки, тактики й методики у кримінальному процесуальному доказуванні; 3) радянський період (1919/1939 – 1991 роки), коли відбулося оформлення аналізованого вчення як самостійної криміналістичної теорії в умовах радянської ідеології та правової доктрини; 4) період здобуття та утвердження Україною незалежності (1991 – 2019 роки), за якого вітчизняні вчені активно розглядали окремі аспекти розроблення й застосування криміналістичних засобів доказування у кримінальному

судочинстві; 5) новітній етап (від 2019 року), який характеризується євроінтеграційними процесами та повною відмовою від науково-теоретичних зв'язків з російськими вченими-криміналістами.

У підрозділі 1.2. *«Методологічні засади криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні»* з урахуванням позицій В. А. Журавля, В. О. Коновалової, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітька та інших вітчизняних учених запропоновано систему складових методологічної основи аналізованого криміналістичного вчення. Показано, що актуальність наукових розробок у цій сфері ґрунтується на сукупності загально-криміналістичних та власних проблем теоретичного й практичного характеру. Об'єкт вчення відповідає двоєдиному об'єктові материнської науки (кримінально-протиправна діяльність та діяльність з розкриття, розслідування, судового розгляду кримінальних правопорушень), а його предметом визнано сукупність криміналістичних засобів збирання, дослідження й використання доказів, а також закономірності їх розроблення ученими та застосування уповноваженими особами у межах кримінального процесуального доказування. Адресатами відповідних криміналістичних інструментів доказування в умовах сучасного «перехідного до змагальності» кримінального процесу є всі уповноважені суб'єкти та учасники доказової діяльності, з чим погодилася панівна більшість (86, 2%) опитаних фахівців у галузі кримінальної юстиції. Метою аналізованої сфери криміналістичних знань є забезпечення практики доказування в кримінальному судочинстві відповідними криміналістичними засобами (інструментарієм) для оптимізації, підвищення ефективності такої діяльності; наведена мета конкретизується через низку завдань теоретичного й практичного спрямування та реалізується у межах евристичної, практично-прикладної, прогностичної, комунікативної, виховної й навчальної функцій вчення. Доведено, що на виконання поставлених завдань науковці оперують низкою філософських, загальних та окремих (спеціальних і власних) методів теоретичного дослідження, а також діяльнісним, системним, технологічним та праксеологічним підходами у криміналістиці. Юридичною основою аналізованої сфери знань є сукупність чинних джерел права у сфері кримінального судочинства; теоретичний базис закладено загально-філософськими підходами, концепціями юриспруденції (зокрема, наук кримінально-правового циклу), здобутками природничих, точних, технічних, соціальних та інших наук, загально-теоретичними положеннями криміналістики та власними теоретичними положеннями вчення; емпіричним підґрунтям виступає практика доказової діяльності у

кримінальному судочинстві. Вчення має специфічний понятійно-категорійний апарат, до якого варто віднести низку власних та уточнених понять і категорій.

Підрозділ 1.3. «Місце криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні в системі наукового знання» присвячено визначенню місця указаної теорії в системі криміналістики та ідентифікації її наукових зв'язків з іншими сферами знань. Аргументовано, що в найбільш поширеній чотирьохелементній системі материнської науки теоретичні положення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні формують окреме вчення загальнонаукового рівня у структурі загальної теорії криміналістики. Продемонстровано вертикальні зв'язки цього вчення з загальнотеоретичними положеннями інших розділів цієї науки, а також горизонтальні зв'язки з окремими криміналістичними теоріями. На міжнауковому рівні констатовано синергію аналізованого вчення із кримінальною процесуальною теорією доказів і доказування, науками кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, судовими експертологією, медициною й психіатрією, низкою природничих наук тощо. Опрацювання архітекτονіки зазначеного вчення дало змогу виокремити в його структурі власні концептуально-теоретичні положення, сукупність специфічно-криміналістичних поглядів на сутність та складові доказування у кримінальному судочинстві, наукові положення щодо криміналістичних засобів доказування, а також окремонаукові вчення про виявлення джерел (носіїв) доказової інформації, про фіксування останньої, про криміналістичні засоби дослідження доказів та про криміналістичні засоби використання доказів.

Розділ 2. «Криміналістичні засоби в системі засобів кримінального процесуального доказування» містить три підрозділи, присвячені опрацюванню сутності доказування як праксеологічної основи аналізованого криміналістичного вчення, а також систематизації засобів доказування та з'ясуванню місця і значення криміналістичного інструментарію в такій системі.

У підрозділі 2.1. «Сутність та складові кримінального процесуального доказування» на основі наукових позицій провідних вітчизняних учених процесуалістів та криміналістів узагальнено сучасні доктринальні положення щодо сутності та змісту доказування за чинної моделі вітчизняного кримінального процесу. Констатовано, що в структурі указаної діяльності доцільно виокремлювати пізнавальну та проектно-реалізаційну складові. Аналіз доктринальних джерел дав змогу дійти висновку, що вітчизняні

науковці переважно дефініюють поняття «доказування» через перелік операцій з доказами, із яких складається така діяльність. Запропоновано визначати доказування у вітчизняному кримінальному процесі через сукупність операцій «збирання, дослідження та використання доказів», продемонстровано місце й взаємозв'язок указаних видів діяльності в сучасному українському кримінальному процесі.

Підрозділ 2.2. «Природа й криміналістична класифікація доказів та їх джерел» присвячено формулюванню та висвітленню криміналістичних поглядів на окремі проблемні питання щодо природи та класифікації кримінальних процесуальних доказів. Обґрунтовано, що за чинної моделі вітчизняного кримінального процесу доцільно умовно розмежовувати «досудові» та «судові» докази (що підтримали 33,5 % респондентів). Наголошено, що в контексті кожного конкретного доказу в певному кримінальному провадженні можливо розрізнити джерело походження та носій доказової інформації. Водночас з метою розроблення криміналістичних засобів доказування зручніше користуватися узагальнюючим терміном «джерело (носій) доказової інформації». Розширено класифікацію доказів за критерієм джерела (носія) доказової інформації: доведено, що поряд із традиційними речовими (речі, документи, а також тіло людини, яке не має специфічного доказового статусу) і особистісними доказами доцільно виокремлювати й електронні (цифрові), джерелом (носієм) яких є комп'ютерні дані, а процесуальною формою закріплення (процесуальним джерелом доказів) – електронні документи.

У підрозділі 2.3. «Криміналістичні засоби збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні» підтримано позицію В. В. Вапнярчука, В. П. Гмирка, Ю. М. Грошевого, М. А. Погорецького та низки інших учених щодо переваг широкого тлумачення поняття «засоби кримінального процесуального доказування». Аргументовано, що до наведеної категорії доцільно включати знаряддя доказування-обґрунтування – фактичні дані та їх джерела (докази, презумпції, преюдиції, безспірні та загальновідомі факти), а також засоби доказової діяльності – певний порядок дій уповноважених осіб; способи збирання, дослідження, перевірки, оцінки й використання доказів та способи (форми) використання презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів. З урахуванням спрямованості криміналістики на оптимізацію діяльності суб'єктів доказування в кримінальному судочинстві наголошено, що розроблюваний цією наукою практичний інструментарій варто вважати криміналістичними засобами

доказування. З огляду на ступінь інтеграції та цільові складові процесу доказування виокремлено та обґрунтовано призначення й сфери застосування техніко-криміналістичних, тактико-організаційних та методико-організаційних криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування.

Розділ 3. «Криміналістичні засоби збирання доказів» складається з трьох підрозділів (один із яких містить сім пунктів) і демонструє авторський погляд на сутність та складові збирання доказів у кримінальному провадженні, а також взаємозв'язок процесуальних і криміналістичних засобів такої діяльності.

У підрозділі 3.1. *«Поняття, сутність та засоби збирання доказів у кримінальному провадженні»* запропоновано розглядати збирання доказів як сукупність операцій із виявлення джерела (носія) доказових відомостей та фіксації отриманої від нього доказової інформації із метою подальшого використання таких даних у доказуванні. Продемонстровано, що на стадії досудового розслідування інструментарій процесуальних способів збирання доказів представлено гласними й негласними слідчими (розшуковими) діями, витребуванням речей і документів, проведенням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (доступні тільки стороні обвинувачення), отриманням речей і документів, отриманням тимчасового доступу до них на підставі ухвали слідчого судді (доступні обвинуваченню, захисту й потерпілому), направленням адвокатських запитів (доступні захисниками та юридичним представникам). Специфічним процесуальним режимом збирання (формування) показань є їх депонування. Під час судового розгляду збирання нових доказів здійснюється у виняткових випадках шляхом їх витребування судом, вилучення в ході отримання тимчасового доступу, вилучення під час проведення С(Р)Д за дорученням суду, проведення огляду на місці та призначення судом судових експертиз. Кожному з наведених способів збирання доказів притаманний специфічний апарат криміналістичних засобів.

У межах підрозділу 3.2. *«Кримінальні процесуальні та криміналістичні засоби виявлення доказів»* продемонстровано, що збирання доказів завжди починається з отримання уповноваженим суб'єктом інформації про факт існування та певні характеристики потенційного джерела (носія) доказових відомостей, тобто з його виявлення, котре, своєю чергою, може бути випадковим чи цілеспрямованим. Цілеспрямований пошук доказів здійснюється завдяки поєднанню когнітивних (мисленнєвих, розумових) та практичних операцій уповноваженого суб'єкта. Продемонстровано загальний порядок мислення за когнітивного шляху виявлення доказів, а також

охарактеризовано основні процесуальні й непроцесуальні інструментальні дії пошукової спрямованості. Детально розглянуто сукупність криміналістичних засобів пошуку доказової інформації: науково-технічні засоби та техніко-криміналістичні прийоми (як специфічно-пошукового спрямування, так і загального призначення), а також тактичні прийоми, комбінації та операції пошукового призначення. Низку непроцесуальних інструментів цілеспрямованого пошуку джерел (носіїв) доказової інформації об'єднано під запропонованою Р. Л. Степанюком загальною назвою «кримінальна (криміналістична) розвідка». До цієї категорії віднесено оперативно-розшукову діяльність, кримінальний аналіз, використання даних криміналістичних інформаційних систем (баз даних), OSINT-розвідку, взаємодію із засобами масової інформації та громадськістю тощо.

Підрозділ 3.3. «Процесуальна природа та криміналістичні засоби фіксації доказової інформації» присвячено з'ясуванню змісту та характеризувати основних форм фіксації доказової інформації у кримінальному судочинстві. Продемонстровано, що фіксація доказових відомостей здійснюється у межах загального правового режиму фіксування кримінального провадження (пункт 3.3.1.). Наголошено, що всі способи фіксації доказів принципово пов'язані або з вилученням джерела (носія) доказової інформації в натурі, або із виготовленням його моделі. У межах традиційної криміналістичної класифікації форм фіксації доказової інформації уперше виокремлено та обґрунтовано предметно-образну форму (3D-сканування), яка полягає в безпосередній фіксації зовнішніх просторових ознак об'єкта за допомогою спеціального програмно-апаратного комплексу, із подальшим формуванням електронної (цифрової) тривимірної моделі оригінального об'єкта. Запропоновано зміни до положень чинного КПК України, які б спростили запровадження сучасних техніко-криміналістичних засобів доказування до практики. Сформульовано практичні рекомендації щодо фіксування доказових відомостей, отриманих від електронних (цифрових) слідів кримінальних правопорушень. Підрозділ містить детальне висвітлення процесуальних режимів та сучасних криміналістичних засобів вербальної (3.3.2.), наочно-образної (3.3.3.), графічної (3.3.4.), предметно-образної (3.3.5.), натурної (3.3.6.) та предметної (3.3.7.) форм фіксації доказів.

Розділ 4 «Криміналістичні засоби дослідження доказів» уміщує чотири підрозділи (один з яких складається із п'яти пунктів), у яких розкрито сутність, процесуальний режим та криміналістичні засоби дослідження доказів.

У підрозділі 4.1. «Поняття та сутність дослідження доказів у кримінальному провадженні» висвітлено популярні у спеціальній літературі підходи до визначення поняття «дослідження доказів». Підтримано позиції В. В. Вапнярчука, В. А. Журавля, В. Г. Лукашевича та інших учених про те, що указана категорія має включати окремі складові перевірки й оцінки доказів. На основі аналізу процедур судового дослідження доказів, а також аналогічних операцій з доказами під час досудового розслідування запропоновано розуміння дослідження доказів як операції з ними, що полягає в отриманні уповноваженою особою (у когнітивний чи практичний спосіб) доказових відомостей від певного джерела (носія). Залежно від суб'єктів здійснення, стадії провадження та юридичних наслідків такої діяльності виокремлене й розмежоване попереднє, судове та експертне дослідження доказів. Наголошено, що кожному різновиду джерел (носіїв) доказової інформації притаманні власні специфічні процесуальні й криміналістичні засоби їх дослідження.

У підрозділі 4.2. «Криміналістичні засоби попереднього дослідження доказів» продемонстровано, що операції дослідження доказів здійснюються також і за межами судового засідання, зокрема під час досудового розслідування, та у межах ознайомлення з доказовими матеріалами іншої сторони на будь-якій стадії провадження (пункт 4.2.1.). Аргументовано, що попереднє дослідження може здійснюватися усіма (крім слідчого судді та суду) суб'єктами доказування у процесуальній чи непроцесуальній формі. Визначено об'єкт, предмет та суб'єктів попереднього дослідження доказів, охарактеризовано правовий режим процесуальної форми такої діяльності. Попереднє дослідження речей та фізичних документів здійснюється в процесуальному режимі їх огляду шляхом сенсорного сприйняття, застосування науково-технічних засобів, а також специфічних тактичних прийомів (4.2.2.). Процесуальною формою попереднього дослідження електронних (цифрових) слідів у формі комп'ютерних даних є огляд, котрий проводиться шляхом сприйняття аудіовізуального виразу таких даних після їх обробки комп'ютерною технікою (4.2.3.). Процесуальним засобом попереднього дослідження тіла живої людини є освідування, а трупа – його огляд, у ході яких суб'єкти доказування сенсорно та з використанням науково-технічних засобів сприймають криміналістично значущі ознаки тіла людини. Функціональні ознаки зовнішності живої особи досліджуються під час проведення слідчого експерименту чи освідування із застосуванням відповідних тактичних прийомів проведення цих С(Р)Д (4.2.4.). Попереднє

дослідження ідеальних слідів пам'яті здійснюється у межах допиту (із формуванням показань), слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання та інших процесуальних дій (із формуванням протоколів та пояснень особи) на основі низки тактичних прийомів спілкування й психологічного впливу (4.2.5.).

Підрозділ 4.3. «Криміналістичні засоби судового дослідження доказів» містить загальну характеристику процесуального порядку та криміналістичних інструментів судового дослідження доказів, яке полягає у безпосередньому отриманні судом та іншими учасниками розгляду кримінально-релевантних відомостей від процесуальних джерел доказів, які подаються учасниками судового провадження. У такий спосіб можуть бути досліджені речові докази (у тому числі й за місцем їх перебування), документи (включно з висновками експертів та спеціалістів), а також показання обвинуваченого, потерпілого, свідків та судового експерта. У межах здійснення судового дослідження доказів учасники провадження використовують сукупність криміналістичних засобів доказування: тактико-організаційні наукові положення (рекомендації) щодо організації та планування судового розгляду в цілому й окремих пізнавальних судових дій зокрема; специфічні тактичні прийоми, тактичні операції та комбінації судових процесуальних дій; техніко-криміналістичні прийоми, способи, методи та науково-технічні засоби отримання доказової інформації; методико-організаційні наукові положення (рекомендації) щодо судового розгляду в кримінальних провадженнях про певні групи кримінальних правопорушень.

На стадії досудового розслідування у провадженні слідчого судді здійснюється специфічна форма судового дослідження доказів, яка не має власної нормативно закріпленої процедури, регламентується положеннями про судовий розгляд за аналогією та послуговується криміналістичним інструментарієм судового дослідження доказів. Аналіз 100 ухвал слідчих суддів судів першої інстанції, постановлених протягом 2020-2024 років, показав, що в більшості випадків (92 %) слідчі судді під час здійснення своїх повноважень досліджували письмові докази (процесуальні документи), якими обґрунтовувалися подані їм клопотання, заяви та скарги, а також заперечення проти них. В одному випадку (1 %) слідчий суддя допитав свідка за клопотанням особи, яка подала заяву про відвід слідчого. Випадків дослідження слідчими суддями речових доказів нами не було обліковано.

Підрозділ 4.4. «Експертне дослідження доказів у кримінальному провадженні» присвячено з'ясуванню доказової природи судової експертизи в кримінальному судочинстві. Доведено, що процес ініціювання проведення

судової експертизи стороною обвинувачення й судом доцільно іменувати її «призначенням», а стороною захисту й потерпілим – «замовленням», запропоновано відповідні зміни до положень чинного КПК України. Аргументовано, що у результаті ініціювання проведення судової експертизи та ознайомлення з її висновками уповноважені суб'єкти доказування здійснюють експертне (із залученням носія спеціальних знань – судового експерта) дослідження направлених на експертизу доказів. До криміналістичних засобів експертного дослідження доказів віднесено: тактико-криміналістичні прийоми та загальні тактичні рекомендації щодо підготовки та ініціювання проведення судової експертизи, оцінки її висновків; техніко- й тактико- криміналістичні прийоми, методи й засоби (рекомендації) щодо відібрання (отримання) зразків для експертизи; методико-організаційні рекомендації щодо особливостей ініціювання судових експертиз під час досудового розслідування та судового розгляду щодо окремих груп кримінальних правопорушень; техніко-криміналістичні методи, прийоми й засоби, які використовуються судовими експертами під час проведення криміналістичних судових експертиз.

Розділ 5 «Криміналістичні засоби використання доказів» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито взаємозв'язок між доказами (доказовою інформацією) та рішеннями, що приймаються уповноваженими суб'єктами в кримінальному провадженні.

У підрозділі 5.1. *«Поняття та сутність використання доказів у кримінальному провадженні»* продемонстровано, що чинне кримінальне процесуальне законодавство асоціює використання уповноваженими суб'єктами доказів із оперуванням доказовою інформацією для формування та реалізації їхніх власних правових позицій. З урахуванням цього доведено, що докази у кримінальному провадженні використовуються шляхом обґрунтування ними вольових, усвідомлених рішень уповноважених осіб. Аргументовано, що за своєю природою кожне рішення полягає в обранні суб'єктом найбільш ефективної моделі власної поведінки в певній ситуації, тому проблеми оптимізації процесу прийняття рішень в кримінальному провадженні традиційно відносяться до предмету науки криміналістики. Указана наука розробляє техніко-криміналістичні рекомендації щодо обрання й особливостей застосування науково-технічних засобів збирання та дослідження доказів (джерел, носіїв доказової інформації), тактико-організаційні рекомендації щодо обрання й особливостей застосування засобів криміналістичної тактики під час збирання й дослідження доказів, методико-організаційні рекомендації щодо найбільш раціонального використання засобів

криміналістичних техніки й тактики, а також доказових та орієнтуючих відомостей під час досудового розслідування та судового розгляду щодо окремих груп (родів, видів, підвидів) кримінальних правопорушень.

Підрозділ 5.2. «Сутність та види рішень у кримінальному провадженні» присвячено з'ясуванню природи та класифікуванню рішень учасників кримінального судочинства, котрі визначено як процес (та результат) усвідомленого вольового обрання й реалізації суб'єктом оптимального варіанту поведінки, спрямованого на виконання певного завдання. Указані вольові акти поділено за критеріями характеру їх впливу на кримінальні процесуальні відносини, обсягу (масштабу) виконуваних завдань, цільової спрямованості, суб'єкта прийняття, стадії (етапу) кримінального провадження, а також обов'язковості їх прийняття. Узагальнено характерні ознаки рішень у кримінальному провадженні, до яких віднесено їх вольовий характер, зв'язок зі сферою кримінального судочинства, спрямованість на виконання завдань суб'єктів прийняття шляхом обрання оптимального варіанту поведінки, певний ступінь правового регулювання та своєрідну інформаційну основу.

У підрозділі 5.3. «Місце доказів та доказової інформації в механізмі прийняття рішень у кримінальному провадженні» на основі аналізу доктринальних джерел та результатів опитування фахівців у галузі кримінальної юстиції розглянуто типові складові рішень учасників кримінального судочинства, до яких віднесено інформаційну підготовку, постановлення завдання, обрання засобів впливу на вихідну ситуацію, формування внутрішнього переконання суб'єкта, реалізацію рішення, та оцінку його результатів. Аргументовано, що переважна більшість рішень у кримінальному провадженні спрямована або на отримання та перевірку доказових відомостей про подію кримінального правопорушення, або на сприяння здійсненню такої доказової діяльності. Наявна в суб'єкта прийняття рішення доказова інформація про подію кримінального правопорушення разом з орієнтуючими даними та відомостями про перебіг кримінального провадження формує ідеальну модель вихідної ситуації, а відтак, виступає необхідним елементом інформаційної основи більшості рішень (а для процесуальних рішень – її обов'язковою складовою). Доказові відомості також лягають в обґрунтування вольового акту та виступають детермінантою формування внутрішнього переконання суб'єкта в правильності прийнятого рішення. Мисленнєві операції побудови та аналізу ідеальної моделі вихідної ситуації, висування та перевірки версій, обрання даних, релевантних для конкретного рішення (аферентного синтезу), формування внутрішнього

переконання суб'єкта, а також обґрунтування рішення безпосередньо пов'язані з оперуванням доказовими відомостями. У зв'язку із цим докази та доказова інформація посідають ключове місце в механізмі прийняття рішень у кримінальному провадженні, який, своєю чергою, варто визнати проявом використання доказів.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі сучасних положень теорії кримінального процесу й криміналістики, чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, результатів узагальнення судово-слідчої практики вперше в Україні вирішено конкретне й актуальне наукове завдання щодо розроблення теоретичних та праксеологічних основ окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. У ході проведеного дослідження сформульовано такі основні наукові положення:

1. У межах генези вітчизняного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні можна виокремити п'ять основних етапів його формування: (1) донеуковий період (до другої половини XIX століття); (2) період становлення науки криміналістики (друга половина XIX століття – 1919/1939 роки); (3) радянський період (1919/1939 – 1991 роки); (4) період здобуття та утвердження Україною незалежності (1991 – 2019 роки); (5) новітній етап (від 2019 року). Проведений аналіз дає підстави стверджувати про існування в Україні самостійного, цілісного й зрілого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні, яке, притому, потребує узагальнення й належного теоретичного обґрунтування, а також регулярного оновлення.

2. Аналізована сфера знань як самостійне криміналістичне вчення характеризується власними методологічними (в широкому розумінні цього терміна) засадами: цільовою проблематикою, об'єктом, предметом та суб'єктами формування, метою, завданнями й функціями, методами та підходами до наукового пошуку, юридичним, теоретичним й емпіричним підґрунтям, а також понятійно-категорійним апаратом. З урахуванням наведених концептуальних засад, криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні можна визначити як сукупність наукових положень щодо сутності, видів та

призначення криміналістичних засобів збирання, дослідження й використання доказів, а також основних закономірностей їх розробки ученими та застосування на практиці уповноваженими суб'єктами у межах кримінального процесуального доказування.

3. В класичній чотирьохелементній системі криміналістики сукупність теоретичних положень про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні є окремим вченням у структурі загальної теорії науки. На внутрішньонауковому рівні указана сфера знань має найтісніші зв'язки з вченнями про механізм кримінального правопорушення, сліди та слідоутворення, прийняття рішень, а також криміналістичними ситуалогією, телеологією та праксеологією. На міжнауковому рівні аналізоване вчення в цілому слідує зв'язкам материнської науки та має найтісніші контакти з кримінальною процесуальною теорією доказів і доказування.

Структурно дане криміналістичне вчення складається із власних концептуально-теоретичних положень, специфічно-криміналістичних поглядів на сутність та складові доказування, наукових положень щодо природи криміналістичних засобів доказування, а також вчень нижчого рівня узагальнення: про криміналістичні засоби виявлення джерел (носіїв) доказової інформації, про фіксування останньої, про дослідження доказів та про їх використання.

4. Кримінальне процесуальне доказування як праксеологічна основа аналізованого криміналістичного вчення містить дві форми (сторони) діяльності уповноважених суб'єктів: пізнавальну та проєктно-реалізаційну. Перша полягає у встановленні передбаченими законом методами неочевидних ознак кримінально-релевантної події за її слідами (проявами); друга – у формуванні правових позицій суб'єкта доказування, обґрунтуванні й реалізації його рішень на виконання загальних та власних завдань у кримінальному судочинстві. Безпосередній зміст доказування у кримінальному провадженні можна описати через сукупність операцій збирання, дослідження й використання доказів, які є взаємопов'язаними та переплетеними, але мають і власні характерні особливості.

5. Кримінальні процесуальні докази є ключовим засобом встановлення обставин кримінально-релевантної події та доведення винуватості дотичних до неї осіб. Надважливим для розроблення криміналістичних засобів збирання, дослідження та використання доказів є дискусійне питання моменту (або стадії провадження), у який відбувається їх формування. Аналіз доктринальних положень, норм чинного законодавства, а також позицій анкетованих практиків

і науковців дозволив дійти переконання, що за сучасної моделі вітчизняного кримінального процесу варто розмежовувати досудові й судові докази. Перші формуються (збираються, досліджуються) та використовуються під час досудового розслідування і за загальним правилом втрачають юридичне значення із переходом до стадії судового провадження. Другі формуються у межах змагальних процедур судового розгляду та використовуються на обґрунтування судових рішень.

Значущим для розроблення криміналістичних засобів доказування є поділ джерел (носіїв) доказової інформації на особистісні (людська свідомість та пам'ять), речові (речі, фізичні документи, тіла й трупи людей і тварин), а також електронні (цифрові) (комп'ютерні дані, що можуть виступати своєрідними слідами кримінального правопорушення). Опрацювання кожного різновиду джерел (носіїв) потребує використання специфічних процесуальних і криміналістичних засобів та призводить до формування відповідних процесуальних джерел доказів.

6. Дотримання самих лише нормативних вимог у більшості випадків не достатньо для забезпечення реальної ефективності доказової діяльності уповноважених учасників кримінального провадження. Тому практичні працівники потребують специфічного додаткового інструментарію, спрямованого на підвищення ефективності їх діяльності зі збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. Такі інструменти включають прийоми, способи, методи поводження з доказами та їх джерелами (носіями), спеціальні науково-технічні засоби, а також практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування, та називаються криміналістичними засобами доказування.

З огляду на їх цільову спрямованість, складові доказової діяльності, у межах яких вони застосовуються, а також ступінь їх інтеграції в системі наукового знання серед криміналістичних засобів доказування варто виокремити: а) техніко-криміналістичні засоби доказування – прийоми, способи й методи та науково-технічні засоби, що використовуються для виявлення джерел потенційно-доказової (слідової) інформації, їх вилучення й фіксації, а також для попереднього та експертного дослідження доказів; б) тактико-організаційні криміналістичні засоби доказування – систему прийомів та методів, спрямованих на найбільш ефективну організацію та здійснення досудового розслідування й судового розгляду, проведення окремих процесуальних досудових та судових дій з метою збирання й дослідження доказів у кримінальному провадженні; в) методико-організаційні

криміналістичні засоби доказування – наукові положення (рекомендації) щодо особливостей збирання, дослідження та використання доказів, з'ясування та доведення існування обставин, які становлять предмет доказування, під час досудового розслідування та судового розгляду окремих родів, видів, підвидів кримінальних правопорушень.

7. Збирання доказів у кримінальному провадженні є складовою доказування, процесом виявлення уповноваженим суб'єктом певного джерела (носія) потенційно доказових відомостей та фіксації інформації, отриманої від нього, шляхом її перетворення в передбачену кримінальним процесуальним законом форму процесуальних джерел доказів із метою подальшого використання в доказуванні. Збираючи докази, сторони провадження, потерпілий, а також, певною мірою, суд застосовують передбачені КПК України процесуальні способи та відповідні їм техніко-криміналістичні, тактико- й методико-організаційні засоби.

8. Обставини, які становлять предмет доказування в кримінальному провадженні, а також джерела (носії) інформації про них у переважній більшості випадків для суб'єктів доказування є неочевидними, прихованими. Тому складовою збирання доказів варто визнати їх виявлення – отримання суб'єктом доказування відомостей про потенційні джерела (носії) доказової інформації внаслідок їх цілеспрямованого пошуку або ініціативного подання таких об'єктів чи відомостей про них іншими учасниками кримінального провадження. Цілеспрямований пошук відомостей про джерела (носії) доказової інформації може здійснюватися як когнітивним (логічним), так й інструментальним шляхом, котрі, проте, застосовуються виключно в комплексі. Криміналістичними засобами пошуку доказової інформації (її джерел та носіїв) є низка науково-технічних засобів та техніко-криміналістичних прийомів (як специфічно-пошукового спрямування, так і загального призначення), тактичні прийоми, комбінації та операції пошукового призначення, методико-криміналістичні рекомендації з приводу можливостей пошуку доказових відомостей у провадженнях щодо кримінальних правопорушень певних категорій, а також сукупність інструментів кримінальної (криміналістичної) розвідки: оперативно-розшукова діяльність, кримінальний аналіз, використання даних криміналістичних інформаційних систем (обліків), «OSINT», взаємодія з медіа та громадськістю тощо.

9. Сутність фіксації доказової інформації полягає в перетворенні уповноваженим суб'єктом доказових відомостей у певну форму, яка дозволить їх зберегти на майбутнє та передати для використання іншим учасникам

кримінального процесу. З урахуванням засади безпосередності дослідження судом доказів, оптимальною формою фіксації доказової інформації завжди є вилучення та збереження її джерела (носія) в натурі. Утім, існує низка випадків, коли вилучення такого об'єкта є ускладненим, недоцільним чи неможливим. У таких ситуаціях фіксація доказової інформації здійснюється шляхом створення матеріальної або електронної (цифрової) моделі її джерела або носія, на яку переносяться суттєві ознаки оригіналу (вербальний опис, фотознімок, предметна копія тощо). Вилучені в натурі об'єкти набувають статусу первинних доказів, а спеціально створені моделі – похідних.

Форми фіксації доказової інформації можна визначити як сукупність прийомів, методів і засобів збереження й закріплення доказової інформації. До них віднесено (в порядку від менш до більш інвазійних): вербальну (кодування засобами мовлення), наочно-образну (виготовлення об'єктивних плоских зображень), графічну (замальовування або кодування умовними знаками), предметно-образну (3D-сканування, тобто виготовлення об'єктивних тривимірних цифрових моделей), натурну (вилучення об'єкта в натурі) та предметну (створення матеріальної копії об'єкта). Кожній з наведених форм фіксації відповідають своєрідні процесуальні режими та техніко-криміналістичні засоби закріплення доказових відомостей.

10. Дослідження доказів є складовою процесу доказування, однією з операцій із доказами, яка полягає в ознайомленні суб'єкта доказування з певним джерелом (носієм) доказової інформації, отриманні та з'ясуванні змісту фактичних даних, що містяться в такому джерелі, оцінці джерела на предмет допустимості, перевірці фактичних даних, їх оцінці на предмет належності й достовірності. Результатом дослідження є формування у свідомості суб'єкта ідеальної моделі опрацьованого об'єкта, а також інших об'єктів, подій та явищ, відомості про які несе досліджений доказ. Залежно від стадії провадження, суб'єктів здійснення та юридичних наслідків такої діяльності варто виокремити попередню, судову й експертну форми дослідження доказів, які реалізуються специфічними процесуальними та криміналістичними засобами.

11. Попереднє дослідження доказів являє собою сукупність позасудових неекспертних практичних дій та когнітивних операцій суб'єктів доказування щодо опрацювання джерел (носіїв) доказової інформації, отримання від них і з'ясування змісту відомостей про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Специфічні процесуальний порядок та криміналістичні засоби притаманні попередньому дослідженню речових джерел доказової інформації (речей та фізичних документів), комп'ютерних

даних, тіла живої людини й трупа (та живих тварин і їхніх трупів), а також ідеальних слідів пам'яті особи. Різновидом попереднього дослідження доказів є ознайомлення з матеріалами, відкритими іншою стороною.

12. Основною формою дослідження доказів є судове дослідження, яке здійснюється у межах етапу розгляду «з'ясування обставин та перевірка їх доказами» (ст. 349–363 КПК України) і виявляється в безпосередньому отриманні судом (та іншими учасниками розгляду) з використанням органів відчуття кримінально-релевантних відомостей від процесуальних джерел доказів, які подаються сторонами та, іноді, іншими учасниками судового провадження. Специфічні процедури та криміналістичні засоби притаманні судовому дослідженню речових доказів (у тому числі й за місцем їх перебування), документів (включно з висновками експертів та спеціалістів), а також показань обвинуваченого, потерпілого, свідків та судового експерта.

Специфічний різновид судового дослідження доказів здійснюється у провадженні слідчого судді під час досудового розслідування. Чинне кримінальне процесуальне законодавство не встановлює самостійної процедури такого провадження й містить низку прогалин і колізій щодо питань обов'язковості та порядку дослідження цим суб'єктом доказів. Але, оскільки таке провадження є похідним від судового, на нього за аналогією розповсюджуються положення ст. ст. 318–380 КПК України щодо правил розгляду в суді першої інстанції. Криміналістичні засоби дослідження доказів у провадженні слідчого судді аналогічні засобам, які застосовуються на стадії судового розгляду.

13. У багатьох випадках належне опрацювання джерела (носія) доказової інформації, з'ясування та розуміння відомостей, які у ньому містяться, потребує від суб'єктів доказування використання відсутніх у них специфічних знань та навичок у певних галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо. Відтак, завдання безпосереднього опрацювання певного кримінально-релевантного об'єкта може бути делеговане носієві таких знань – судовому експерту. Описану форму дослідження доказів варто назвати експертною та визначити як процес отримання суб'єктом доказування відомостей від певного джерела (носія) доказової інформації шляхом ініціювання проведення судової експертизи такого об'єкта та/або ознайомлення з її висновком. Суб'єктами, які здійснюють експертне дослідження доказів, є уповноважені суб'єкти доказування, які ініціюють проведення судової експертизи, та/або отримують і використовують у доказуванні її висновок. Предметом дослідження виступають криміналістично значущі відомості, які отримуються від об'єктів

судовим експертом та викладаються у його висновку. Запропонований підхід до визначення доказової природи судової експертизи підтримало 41,9 % респондентів. З метою забезпечення ефективності здійснення експертного дослідження доказів ученими-криміналістами розробляється, а уповноваженими особами застосовується комплекс техніко-криміналістичних, тактико- й методико-організаційних засобів.

14. Використання доказів є складовою процесу доказування, сукупністю логічних та інструментальних операцій, що полягають в обґрунтуванні доказами (доказовою інформацією), прийнятті та реалізації суб'єктом доказування рішень з метою виконання власних завдань у кримінальному провадженні. Безпосереднім об'єктом використання виступають доказові відомості (фактичні дані), які були отримані суб'єктом у результаті дослідження джерел (носіїв) доказової інформації та покладені в інформаційну основу рішення. Суб'єктами використання доказів є уповноважені особи та інші учасники доказування, які ґрунтують власні рішення на наявній доказовій інформації. Криміналістичні засоби використання доказів включають сукупність рекомендацій щодо оптимізації процесу прийняття рішень про обрання й застосування науково-технічних засобів і техніко-криміналістичних прийомів, засобів криміналістичної тактики у певних типових ситуаціях, а також про використання засобів криміналістичних техніки й тактики, доказових та орієнтуючих відомостей під час досудового розслідування та судового розгляду окремих груп кримінальних правопорушень.

15. Рішення у кримінальному провадженні варто визначити як процес (та результат) усвідомленого вольового обрання й реалізації суб'єктом варіанту поведінки, спрямованого на найбільш ефективне виконання певного завдання. З метою розроблення практико-орієнтованих рекомендацій щодо їх оптимального прийняття та реалізації, рішення у кримінальному провадженні доцільно поділити за низкою процесуально та криміналістично значущих критеріїв. За характером їх впливу на кримінальні процесуальні відносини можна виокремити процесуальні та непроцесуальні рішення; за критерієм обсягу (масштабу) виконуваних завдань – оперативні, тактичні і стратегічні; за спрямованістю таких завдань – пізнавальні, організаційні, побутові; за суб'єктом прийняття – рішення учасників кримінального провадження від сторони обвинувачення, учасників кримінального провадження, які мають власні процесуальні інтереси та їх представників, слідчого судді й суду, а також інших (допоміжних) учасників кримінального судочинства; за стадією (етапом) кримінального провадження – рішення, які приймаються на початку

кримінального провадження, під час досудового розслідування, у провадженні слідчого судді, у судовому розгляді в суді першої інстанції, у межах різних форм перегляду рішень; за обов'язковістю прийняття – обов'язкові та факультативні.

16. Елементами механізму прийняття рішень у кримінальному провадженні є: 1) інформаційна підготовка (сприйняття вихідної ситуації провадження, як інформаційної основи рішення, її аналіз та проблематизація); 2) постановлення завдання, яке потрібно виконати в поточній ситуації (де метою виступає бажаний для суб'єкта стан ситуації); 3) обрання засобів впливу на вихідну ситуацію; 4) формування внутрішнього переконання суб'єкта щодо правильності рішення та потреби його реалізації (або прийняття рішення у вузькому значенні); 5) реалізація прийнятого рішення (дієвий вплив на вихідну ситуацію); 6) оцінка результатів реалізації рішення (порівняння актуальної ситуації з вихідною та бажаною). Наявні в уповноваженого суб'єкта доказові відомості виступають головним елементом інформаційної основи майбутнього рішення, підставою уточнення й деталізації поточного завдання, критерієм обрання засобів його виконання, основою для формування внутрішнього переконання про потребу реалізації рішення, а також своєрідним мірилом для оцінки його ефективності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Алерта, 2024. 558 с.

Рецензії на монографію: Капліна О. В. Актуальне наукове видання з питань розроблення та застосування криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2025. Вип. 1 (109). С. 213–215. DOI: 10.32782/2786-9156.109.1.213-215; Стратонов В. М. Рецензія на монографію А. В. Коваленка «Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2025. № 2. С. 50–51. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2025-2-8.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, проіндексованих наукометричними базами Scopus, Web of Science:

2. Komarnytskyi V., Karchevskyi M., Yakovenko M., Kovalenko A., Kovalenko V. Restoration of criminal justice and introduction of transitional justice in the conditions of restoration of territorial integrity of Ukraine and reintegration of Donbas. *Amazonia Investiga*. 2020. 9 (27). P. 349–356 (*Web of Science Core Collection*). *Особистий внесок здобувача: розглянуто перспективи та проблемні питання використання документів, виданих окупаційними адміністраціями, у вітчизняному кримінальному судочинстві.*

3. Karchevskyi M., Kovalenko A., Matviichuk A., Zavalnyi M. Legal aspects of cryptocurrency's circulation: international experience and possibilities of its application in Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. 39 (70). P. 153–164. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.09> (*Web of Science Core Collection*). *Особистий внесок здобувача: охарактеризовано роль криптовалют у механізмі вчинення кримінальних правопорушень та перспективи їх правової регламентації в Україні.*

4. Kovalenko A., Kovalenko V., Nazymko Ye. Electronic (digital) evidence collection in economic crime investigations. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. 11 (2). P. 142–149. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-2-142-149> (*Web of Science Core Collection*). *Особистий внесок здобувача: визначено сутність електронних (цифрових) доказів за чинного кримінального процесуального законодавства України.*

5. Kovalenko A., Zhdan M., Shapovalov O. Forensic document examination in economic crime investigations. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. 11 (3). P. 178–184. (*Web of Science Core Collection*). DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-3-178-184>. *Особистий внесок здобувача: сформульовано рекомендації щодо попереднього дослідження документів під час розслідування економічних злочинів.*

Статті в періодичних виданнях країн Європейського Союзу:

6. Kovalenko A. Teleological conditionality of the collection, examination and use of evidence by the prosecution party in criminal proceedings. *Polski interdyscyplinarny przegląd naukowyp*. 2021. № 1 (01). P. 10–18.

7. Kovalenko A. Criminal procedural means of examining evidence in investigating judge's proceedings. *Visegrad journal on human rights*. 2024. № 3. P. 108–114.

8. Kovalenko A. Collection of evidence by the defense in Ukrainian criminal justice: an attempt to achieve equality of arms. *Academia Polonica. Scientific Journal of Polonia University*. 2024. Vol. 64 № 3. P. 165–171.
DOI: <https://doi.org/10.23856/6420>.

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

9. Коваленко А. В. Електронні докази у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 237–245.
10. Коваленко А. В. Ситуаційна обумовленість збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4 (88). С. 240–250.
11. Коваленко А. В. Наукові передумови формування та розвитку криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4 (113). С. 24–30.
12. Коваленко А. В. Сутність та методологічне значення праксеологічного підходу в криміналістиці. *Наукові записки Національного університету Києво-Могилянська академія. Юридичні науки*. 2020. Т. 5. С. 32–39. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2020.5.32-39>.
13. Kovalenko A. The sources of forensic recommendations for collection, examination and use of evidence in criminal proceedings. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 166–176. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92>.
14. Коваленко А. В. Фотограмметричний метод судової фотозйомки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 29. С. 253–260. DOI: [10.26565/2075-1834-2020-29-34](https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-34).
15. Коваленко А. В. Концептуальні засади використання цифрової 3D моделі як засобу пізнання та відображення ознак кримінального правопорушення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 420–430. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.40>.
16. Журавель В. А., Коваленко А. В. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 313–328. DOI:

[https://doi.org/10.31359/jnalsu.29\(2\).2022.313-328](https://doi.org/10.31359/jnalsu.29(2).2022.313-328). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано процедури судового й досудового дослідження доказів, сформульовано дефініцію поняття «дослідження доказів у кримінальному провадженні».*

17. Коваленко А. В. Фіксація та дослідження об'ємних слідів взуття з використанням технологій 3D сканування. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 465–472. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.46>.

18. Коваленко А. В. Криміналістичне (сигналетичне) 3D-сканування зовнішності людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 253–262. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.253-262>.

19. Коваленко А. В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2022. Том 38. № 2. С. 48–59. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-38-2-48>.

20. Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 4 (100). С. 226–236.

DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.226-236>.

21. Коваленко А. В. Класифікація електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 202–214. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.278117>.

22. Коваленко А. В. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4. С. 53–58.

DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-4-9>.

23. Коваленко А. В. Огляд комп'ютерних даних: сутність і процесуальний порядок проведення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (102). Част. 2. С. 187–197. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.41>.

24. Коваленко А. В., Остафіїв Б. Л., Стахів Н. В. Використання 3D-технологій під час проведення судових трасологічних експертиз. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 4 (104). С. 267–278. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.267-279>. *Особистий внесок здобувача: здійснене експериментальне 3D-сканування сліду*

взуття й слідоутворюючого об'єкта, описано та обґрунтовано методи порівняльного дослідження 3D-моделей.

25. Коваленко А. В. Пред'явлення особи для впізнання за 3D-моделлю її зовнішності. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 196–204. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.19>.

26. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 4. С. 293–304. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-293>.

27. Коваленко А. В. Використання доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 576–582. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.101>.

28. Коваленко А. В. Проблеми понятійно-термінологічного апарату процедури ініціювання проведення судової експертизи у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1 (104). С. 176–187. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.1.15>.

29. Коваленко А. В. Класифікація рішень у кримінальному провадженні за обсягом виконуваних завдань. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Том 31. № 1. С. 303–316. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-303>.

30. Коваленко А. В. Тактика огляду речей у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 82 (2). С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.12>.

31. Коваленко А. В. Кримінальні процесуальні та криміналістичні засоби попереднього дослідження тіла живої людини. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 35 (2). С. 58–73. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2024.05>.

32. Коваленко А. В. Збирання доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. № 2 (106). Ч. 2. С. 56–69. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.56-69>.

33. Коваленко А. В. Використання портативних відеоспектральних аналізаторів під час проведення огляду документів у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. № 3 (107). С. 227–234. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.227-234>.

34. Коваленко А. В. Експертне дослідження доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024. Вип. 69. С. 194–207. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.18>.

35. Коваленко А. В. Процесуальні та непроцесуальні рішення у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. № 4 (108). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.108.4.86-95>.

36. Коваленко А. В. Кримінальні процесуальні й криміналістичні засоби виявлення доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2025. № 1 (109). С. 174–182. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.109.1.174-182>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

37. Коваленко А. В. Перспективи використання комп'ютерного моделювання при проведенні слідчого експерименту в ході розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях*: мат. II круг. ст. (м. Київ, 3 лист. 2017 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 55–57.

38. Коваленко А. В. Перспективи впровадження категорії «електронні докази» в кримінальний процес України. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми*: мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 лист. 2018 р.). Харків: ХНУВС, 2018. С. 49–51.

39. Коваленко А. В. Використання ситуаційного підходу при розробці наукових криміналістичних рекомендацій щодо доказування у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 лист. 2019 р.). Київ: КНДІСЕ. 2019. С. 253–256.

40. Коваленко А. В. Практика європейського суду з прав людини як джерело формування криміналістичних рекомендацій щодо збирання дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30–31 жовт. 2020 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 165–167.

41. Kovalenko A. Forensic recommendations for the pre-trial investigation as a means of ensuring the access to a fair trial in criminal proceedings. *Legal science*,

legislation and law enforcement practice: regularities and development: int. conf. proc. (Lublin, Oct. 30–31, 2020). Lublin: Baltija Publishing, 2020. P. 353–355.

42. Коваленко А. В. Перспективи використання технологій 3D сканування під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ: Ліра-К, 2020. С. 235–238.

43. Коваленко А. В. Висновок спеціаліста як нове процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні (проблеми та перспективи). *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 груд. 2020 р.). Львів: Центр правничих ініціатив, 2020. Ч. 2. С. 187–190.

44. Коваленко А. В. Щодо правової регламентації застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження*: мат. круг. столу (м. Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 156–158.

45. Коваленко А. В. Щодо можливостей використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події. *Причорноморські публічно-правові читання*: мат. міжнар. наук. конф. (м. Миколаїв, 10–12 вересн. 2021 р.) Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 122–124.

46. Коваленко А. В. Можливості використання технологій 3D сканування для фіксації та дослідження об'ємних слідів взуття. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 груд. 2021 р.). Київ: Ліра-К, 2021. С. 150–154.

47. Коваленко А. В. Цифрові чи електронні? До питання йменування нової категорії доказів та слідів кримінального правопорушення. *Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності*: мат. круг. столу (м. Харків, 14 груд. 2022 р.). Харків: ХНУВС. С. 47–49.

48. Коваленко А. В. Використання можливостей 3D-сканування обличчя людини у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 груд. 2022 р.). Київ: Університет «Україна», 2022. С. 218–221.

49. Коваленко А. В. До питання розмежування огляду комп'ютерної техніки та огляду комп'ютерних даних. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ: НАВС. С. 110–112.

50. Коваленко А. В. До питання виокремлення криміналістичного дослідження електронних (цифрових) слідів як самостійної галузі криміналістичної техніки. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні*: мат. всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 трав. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 65–68.

51. Коваленко А. В. Процесуальні аспекти застосування 3D-сканування у кримінальному провадженні. *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 31 трав. 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С. 118–120.

52. Коваленко А. В. Версіювання як необхідна складова процесу доказування у кримінальному провадженні. *Міграційна безпека: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти*: мат. всеукр. наук.-практ. круг. столу (м. Івано-Франківськ, 27 вересн. 2023 р.). Івано-Франківськ: ДонДУВС, 2023. С. 38–42.

53. Коваленко А. В. Джерела доказової інформації та процесуальні джерела доказів: співвідношення і значення для формулювання криміналістичних рекомендацій. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності*: мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 06 жовт. 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С. 88–93.

54. Коваленко А. В. Перспективи використання 3D-друку у діяльності із розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 лист. 2023 р.). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 182–184.

55. Коваленко А. В. Рівність сторін кримінального провадження під час доказування: міф чи досяжна реальність? *Вимоги верховенства права і забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності та при здійсненні судочинства*: мат. всеукр. наук.-практ. круг. столу (м. Івано-Франківськ, 23 лист. 2023 р.). Івано-Франківськ: ДонДУВС, 2023. С. 57–61.

56. Коваленко А. В. Метадані як джерело криміналістично значущої інформації. *Використання цифрових технологій в криміналістиці і судовій експертизі*: мат. міжнар. наук.-практ. круг. столу (м. Харків, 11 груд. 2023 р.). Харків: Право, 2024. С. 82–85.

57. Коваленко А. В. Особливості проведення огляду вебресурсів як різновиду огляду комп'ютерних даних. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 груд. 2023 р.). Київ: КНДІСЕ, 2023. С. 199–202.

58. Коваленко А. В. Роль відкриття доказів як складової процесу доказування в українському кримінальному судочинстві. *International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*: conf. proc. (Riga, February 7–8, 2024). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. С. 164–168.

59. Коваленко А. В. Огляд комп’ютерних даних під час розслідування колабораційної діяльності: типові об’єкти та приклади з практики. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22–23 лют. 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 413–417.

60. Коваленко А. В. Ініціювання проведення судової експертизи як засіб кримінального процесуального доказування. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р.). Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 126–130.

61. Коваленко А. В. Людина як джерело криміналістично значущої інформації в кримінальному провадженні. *Трансформація завдань криміналістики в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів*: зб. мат. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 берез. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 101–105.

62. Коваленко А. В. Проблеми дослідження доказів у провадженні слідчого судді. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: мат. VI Харків. крим. проц. полілог (м. Харків, 17 квіт. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 183–186.

63. Коваленко А. В. Підстави класифікації рішень учасників кримінального провадження. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.). Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 535–539.

64. Коваленко А. В. Засоби попереднього дослідження функціональних ознак зовнішності людини у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травн. 2024 р.). Харків: ННЦ ICE ім. Засл. проф М. С. Бокаріуса, 2024. С. 106–108.

65. Коваленко А. В. До питання сутності та форм фіксування кримінального провадження. *Право на справедливий суд у кримінальному провадженні*: мат. круг. столу (м. Львів, 24 травн. 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 145–149.

66. Коваленко А. В. Перспективи запровадження 3D-технологій в судово-експертну діяльність. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті*:

мат. всеукр. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 травн. 2024 р.). Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С. 89–91.

67. Коваленко А. В. Фіксація доказової інформації у кримінальному провадженні у вербальній формі: сутність та способи. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні*: мат. всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 травн. 2024 р.). Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 40–43.

68. Коваленко А. В. Сучасний стан використання графічної форми фіксації доказової інформації у кримінальному провадженні. *Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики*: мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 05 вересн. 2024 р.). Одеса: Юридика, 2024. С. 224–228.

69. Коваленко А. В. До питання періодизації формування криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро: Дніпров. Держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 141–145.

70. Коваленко А. В. До питання сутності, процесуальних та криміналістичних засобів натурної фіксації доказової інформації в кримінальному провадженні. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*: мат. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 655–659.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

71. Коваленко А. В. Методологічні засади розробки методик розслідування нових кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 2 (98). С. 115–125. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.115-125>.

72. Коваленко А. В. Особливості виявлення ознак колабораційної діяльності. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 3 (103). С. 165–176. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.103.165-176>.

73. Назимко Є. С., Коваленко А. В. Сучасні техніко-криміналістичні засоби доказування в кримінальному провадженні: навчально-методичний посібник. Київ: Алерта, 2024. 106 с. *Особистий внесок здобувача: сформульовано опис навчальної дисципліни, визначено її структуру й програму, розроблено конспект лекцій та основні положення тем, підібрано рекомендовані джерела інформації; розділи 1-3, 8 посібника*.

АНОТАЦІЯ

Коваленко А. В. Теоретичні та праксеологічні основи криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, 2025.

Дисертація є першою в Україні комплексною монографічною науковою працею, в якій розроблено теоретичні та праксеологічні підвалини окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

У роботі висвітлено концептуальні методологічні положення окремого криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні: його цільову проблематику, об'єкт та предмет, суб'єктів формування, мету, завдання й функції, сукупність методів та методологічних підходів наукового пошуку, нормативні, теоретичні й емпіричні підвалини, власну термінологію, місце в системі криміналістики та співвідношення з окремими іншими сферами наукового знання, а також архітектоніку вчення. Запропоновано авторський погляд на зміст і складові діяльності доказування за поточної моделі вітчизняного кримінального процесу, криміналістичну класифікацію доказів та місце криміналістичного інструментарію в системі засобів кримінального процесуального доказування. Розкрито сутність збирання доказів як операції з ними, що включає діяльність уповноважених осіб з виявлення джерел (носіїв) доказової інформації та фіксації отриманих від них відомостей. Продемонстровано сутність, процесуальні та криміналістичні засоби попереднього, судового й експертного дослідження доказів у кримінальному провадженні. Запропоновано розуміння використання доказів у кримінальному судочинстві як сукупності логічних та інструментальних операцій уповноважених осіб з обґрунтування доказами (доказовою інформацією), прийняття та реалізації рішень з метою виконання певних завдань у кримінальному судочинстві. Здійснено класифікацію рішень у кримінальному провадженні та продемонстровано місце доказів (доказової інформації) у механізмі їх прийняття.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказування, докази, криміналістичне вчення, збирання доказів, дослідження доказів, використання доказів, криміналістичні засоби, рішення у кримінальному провадженні.

ABSTRACT

Kovalenko A. V. Theoretical and praxeological foundations of the forensic doctrine on the collection, examination, and use of evidence in criminal proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript.

The thesis for a doctor's degree by the specialty 12.00.09 «Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Expertise; Operative and Search Activity». – National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, 2025.

The dissertation is the first comprehensive monographic scholarly work in Ukraine to develop theoretical and praxeological foundations of a distinct forensic doctrine on the collection, examination, and use of evidence in criminal proceedings.

The work presents the conceptual and methodological foundations of a distinct forensic doctrine on the collection, examination, and use of evidence in criminal proceedings. It addresses the target issues of this theory, its object and subject matter, contributors to its development, purpose, tasks, and functions, the set of methods and methodological approaches, as well as its normative, theoretical, and empirical foundations, proprietary terminology, place within the system of forensic science, correlation with other fields of scientific knowledge, and the doctrine's architectonics. The author offers an original perspective on the content and components of evidentiary activity under the current model of the national criminal procedure, the forensic classification of evidence, and the role of forensic tools within the system of criminal procedural proof. The essence of evidence collection is revealed, which includes the activity of authorized persons in detecting sources (carriers) of evidentiary information and recording the information obtained from them. The study also demonstrates the nature, procedural, and forensic means of preliminary, judicial, and expert examination of evidence in criminal proceedings. It proposes an understanding of the use of evidence in criminal justice as a set of logical and instrumental operations carried out by authorized persons to justify decisions using evidence (evidentiary information), to make and implement decisions aimed at fulfilling specific tasks in criminal proceedings. A classification of decisions in criminal proceedings is provided, and the role of evidence (evidentiary information) in the mechanism of their adoption is demonstrated.

Keywords: criminal proceedings, evidentiary activity, evidence, forensic doctrine, evidence collection, evidence examination, evidence use, forensic tools.

Підписано до друку 24.12.2025.

Формат 60x84 1/16 Умовн. друк. арк. 2,4. Наклад 100 прим. Зам № 24-12/ 25

Надруковано ФОП Секішова Т.Є.

Свідоцтво про державну реєстрацію за № 2 480 000 0000 079758

від 21.05.2007 р.

61072, м. Харків, вул. Тобольська, 42-а, 067-709-71-16.

u2-u2@ukr.net

u2print.com.ua